

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КОРОТЄЄВА ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК: 821.161.2.091"19"(092)+821.161.1.091"19"(092)](0433)

**МІФОЛОГЕМИ ПЕРШОСТИХІЙ У ПОЕЗІЇ В. СТУСА ТА
А. ТАРКОВСЬКОГО: ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ІЛЬІНСЬКА Ніна Іллівна,
Херсонський державний університет,
завідувач кафедри світової літератури та
культури імені проф. О. Мішукова

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПАВЛЕНКО Олена Георгіївна,
Маріупольський державний університет,
декан факультету іноземних мов

кандидат філологічних наук, доцент
ГУРДУЗ Андрій Іванович,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
доцент кафедри української мови і літератури

Захист відбудеться «5» вересня 2019 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К18.09202 Бердянського державного педагогічного університету за адресою: 71100, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4) та на сайті університету (<http://bdpu.org/svr/svr18-092-02/abstracts-svr18-092-02/>).

Автореферат розісланий «___» липня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Усвідомлювала та писала про необхідність ґрунтовного дослідження лірики В. Стуса у компаративному аспекті ще М. Коцюбинська: «Актуальне завдання літературознавства – вивести творчість Стуса за межі суто українського літературного контексту, включити її в контекст світової літератури. Створювати протипадаючу глянцюванню й здешевленню поета і безоглядній політизації»¹. Оскільки тривалий час українська та російська літератури через соціально-політичні причини розвивались у безпосередній близькості одна від одної, окреслення міждисциплінарних зв'язків із представниками російської літератури, зокрема з творчістю А. Тарковського, є одним із кроків на шляху до всебічного вивчення лірики В. Стуса з урахуванням усіх наявних контекстів.

Світові процеси глобалізації оприявнюються через міфопоетичне бачення картини світу в ліричних творах. Особливий же інтерес для дослідження становлять міфологеми першостихій у ліриці митців, що актуалізуються як універсальні коди, вписані в загальномистецькі та літературні парадигми. Через міфологеми першостихій В. Стусом та А. Тарковським осмислюються категорії життя та смерті, хаосу й космосу, поезії та поета, співвідношення «земного» й «небесного», природного, індивідуального та соціального. Відображаючись на мотивному рівні, вони артикулюють цілий спектр міфопоетичних смислів, відзначаються різноплановими семантичними векторами, стають основою міфопоетичної картини світу лірики, відбиваючи погляди авторів на Універсум та буття.

Таким чином, **актуальність теми дослідження** зумовлена потребою поглиблення розуміння творчості поетів шляхом компаративного зіставлення. Комплексне дослідження базових елементів міфопоетичної картини світу В. Стуса та А. Тарковського, якими виступають міфологеми першостихій, дасть змогу переосмислити її в контексті літературного процесу другої половини ХХ ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає тематиці науково-дослідної роботи кафедри світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету «Літературний процес в історико-літературному контексті: методологія, проблеми та перспективи дослідження» (номер державної реєстрації – 0117U006886; керівник – проф. Н. І. Ільїнська). Тему дисертації затверджено (протокол №7 від 23 лютого 2015 року) та уточнено (протокол №3 від 30 жовтня 2017 року) на засіданні Вченої ради Херсонського державного університету.

¹ Коцюбинська М. Поет. Стус В. С. Твори: у 4 т., 6 кн. / ред. М. Гончарук, передм. М. Коцюбинської. НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. Львів : Просвіта. Т. 1, Кн. 1 : Зимові дерева. Веселий цвинтар. Круговерть. 1994. С. 37

Об'єктом дослідження є поетичний доробок В. Стуса й А. Тарковського, а **предметом** – міфологеми першостихій у картинах світу в ліриці митців.

Мета роботи – на типологічному рівні виявити і схарактеризувати домінантні репрезентації мотивних структур міфологем першостихій у картинах світу лірики В. Стуса й А. Тарковського як цілісної художньої міфопоетичної системи.

Для досягнення основної мети поставлено такі завдання:

- дослідити науково-критичну рецепцію міфопоетики лірики В. Стуса й А. Тарковського;
- обґрунтувати методологічну базу дослідження у контексті сучасних поглядів вітчизняної та зарубіжної компаративістики;
- окреслити поняття «міфопоетична картина світу» в літературознавстві;
- простежити роль і значення міфологем першостихій у міфологічних віруваннях слов'ян як фундаменту для порівняння;
- проаналізувати семантику й поетику мотивних структур кожної з міфологем першостихій у картинах світу лірики В. Стуса й А. Тарковського, відстежити основні вектори їх взаємодії;
- здійснити порівняльно-типологічне зіставлення поетичних доробків В. Стуса й А. Тарковського, вказавши на спільне і відмінне у міфопоетичному аспекті.

Теоретико-методологічною основою роботи стали фундаментальні праці дослідників міфу і міфопоетики Ю. Вишницької, М. Еліаде, Е. Кассіра, Ю. Лотмана, О. Лосева, Є. Мелетинського, А. Нямцу, Я. Поліщука, В. Топорова, О. Фрейденберг; феноменологічне дослідження Г. Башляра про першостихії та «матеріальну уяву»; теорія архетипів К. Г. Юнга; компаративні дослідження зарубіжних (Д. Дюришина, А. Діми, Е. Касперського, Г. Ремака, Д. Фоккеми та ін.) та вітчизняних науковців (В. Будного, А. Гурдуза, В. Зарви, М. Ільницького, Д. Наливайка), студії, присвячені вивченню особливостей поетики лірики В. Стуса (М. Коцюбинської, Т. Михайлової, Л. Тарнашинської, Г. Савчука, С. Саковець, Г. Яструбецької) й А. Тарковського (О. Верещагіної, Н. Ільїнської, С. Кекової, Г. Синьоок, О. Оришаки).

Методи дослідження: порівняльно-типологічний (визначення спільних і відмінних рис репрезентації міфологем першостихій шляхом зіставлення поетичних доробків В. Стуса й А. Тарковського з метою виокремлення типологічних збігів і відмінностей); міфокритичний (виявлення й аналіз міфологічних уявлень, образів, мотивів і сюжетів, специфіки їх авторської інтерпретації чи трансформації); контекстуальний (дослідження міфосвіту поезії митців у контексті міфологічних традицій), застосування інтертекстуального аналізу (виявлення алюзивно-ремінісцентного шару образів і мотивів).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому уперше:

- *системно* проаналізовано семантику і поетику міфологем першостихій у ліриці В. Стуса й А. Тарковського;
- *окреслено* мотивну структуру міфологем першостихій, специфіку їх репрезентації та взаємодії у міфопоетичній картині світу лірики В. Стуса й А. Тарковського в типологічному аспекті;
- *здійснено* порівняльно-типологічне зіставлення поетичних доробків В. Стуса й А. Тарковського;
- *уточнено* роль та значення типологічного підходу в контексті розвитку вітчизняної компаративної науки кінця ХХ – початку ХХІ ст.;
- *доповнено* зміст понять «картина світу» і «міфопоетична картина світу» та їх кореляцію в ліричному творі.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення дисертації можуть бути використані під час подальшого дослідження проблем міфопоетики й компаративістики; у практиці викладання курсів історії української й зарубіжної літератур II половини ХХ ст., у розробці спецкурсів із компаративістики.

Апробація матеріалів дисертації. Текст дисертації обговорений на засіданні кафедри світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету. Основні положення дисертації апробовано й висвітлено у виступах на наукових конференціях різних рівнів: *міжнародних наукових конференціях*: «Над берегами вічної ріки»: темпоральний вимір літератури» (Бердянськ, 2015), «Поетика дому» (Київ, 2016), «Мільйон історій: поетика пригод у літературі та медіа» (Бердянськ, 2016), VII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ» (Мюнхен, 2016), «Бестіарний код літератури та культури: традиція та сучасність» (Херсон, 2016), I Міжнародній науковій конференції «Слов'янські студії» (Миколаїв, 2016), «Зарубіжні письменники і Україна» (Полтава, 2016), II Міжнародній науковій конференції «Слов'янські студії» (Миколаїв, 2017), VIII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ» (Мюнхен, 2017), «Жанрологія, поетика і сучасні системи аналізу літератури», присвяченій пам'яті Віктора Георгійовича Зінченка (Одеса, 2017), «Від смішного до великого: феномен комічного в літературі та культурі» (Бердянськ, 2017); VII Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми історичної та теоретичної поетики» (Кам'янець-Подільський, 2017), «Міф у художній свідомості та культурі ХХ ст.» (Херсон, 2017), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Василь Стус: життя, ідеологія, творчість, соціополітичний і літературний контекст» (Вінниця, 2018); *всеукраїнських наукових конференціях*: «Література в контексті культури» (Дніпро, 2015), «Перші Мішуковські читання: літературний процес в історико-культурному контексті» (Херсон, 2015), «Міфосвіт української поезії: генеза прочитання» (Херсон, 2015), «Поетика художнього тексту» (Херсон, 2016; 2017) та ін.

Публікації. Результати дослідження викладено в 10 публікаціях, 6 з яких надруковано у фахових виданнях України, 1 – у закордонному періодичному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (200 позицій) і додатків. Загальний обсяг дисертації – 200 сторінок, із них 165 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **«Вступі»** обґрунтовано актуальність теми і наукову новизну дослідження, визначено його мету і завдання, об'єкт і предмет, методологічні засади і методи, практичне значення, подано інформацію про апробацію, структуру й обсяг роботи.

У першому розділі **«Міфопоетика першостихій у поезії В. Стуса й А. Тарковського: критична й літературознавча рецепції»** проаналізовано й узагальнено досвід вивчення поезії В. Стуса й А. Тарковського крізь призму міфокритики і визначено наукові лакуни, які потребують заповнення. У підрозділах *«Міфологізм лірики В. Стуса у літературознавчій рецепції»* та *«Міфосвіт поетичного доробку А. Тарковського у критичній і науковій інтерпретаціях»* розглянуто ступінь вивченості міфопоетики лірики митців, проаналізовано концептуальні для нашого дослідження наукові праці. Виявлено, що рецепція у межах компаративних студій наразі представлена одиничними дослідженнями. Відзначено більшу зацікавленість дослідників у вивченні лірики В. Стуса, ніж А. Тарковського, в контексті порівняння з представниками інших національних літератур (М. Коцюбинська, Т. Михайлова, Л. Рудницький). Творчість А. Тарковського неодноразово порівнювали чи розглядали в контексті російської літератури Срібного віку та 30–50-х років ХХ ст. – А. Ахматової, О. Мандельштама, М. Заболоцького (О. Верещагіна, С. Кекова, Т. Чаплигіна). Свого часу М. Жулинський, Б. Рубчак та Ю. Шевельов вказували на вплив окремих представників російської літератури на становлення творчої манери В. Стуса.

У роботі розглядаються праці М. Коцюбинської, С. Саковець, Л. Тарнашинської, Г. Яструбецької, присвячені вивченню доробку В. Стуса. Концептуальні для нашого дослідження тези віднаходимо у ґрунтовній праці Т. Михайлової *«Василь Стус і російська література: форми трансформації поетичної традиції»*, здійсненій в компаративному річищі та спрямованій на осмислення міжлітературних зв'язків із російською літературою, що зреалізувалися через лектуру (читання), переклади та власну творчість митця. Вагомим підґрунтям для нашого дослідження стали також студії Ж. Баратинської, О. Боковелі, С. Кекової, О. Оришаки, Н. Резніченка, Т. Суханової, які окреслюють основоположні моменти авторської поетики та світогляду, специфіки побудови художнього світу А. Тарковського. У центрі уваги Н. Резніченка і Т. Суханової – «поетогонічний» міф. Вивчення творчості свідчить, що в основі світу лірики

знаходиться міфопоетична вертикаль – «земне» («профанне») – «небесне» («сакральне»), що зумовлює специфіку репрезентації комплексу мотивів і образів. Використовуючи структурно-семантичний аналіз, О. Оришак виділяє ряд наскрізних образів лірики поета, в тому числі її увагу привертають і образи першостихій. Фокус уваги дослідниці зосереджується на образах вогню, води і землі (глини), семантика яких перебуває у полі творчості.

Особливого значення для нашої роботи набуває дослідження Г. Синьоок, яка вивчала творчу особистість митця в межах українсько-російських літературних зв'язків («Леонід Первомайський і Арсеній Тарковський: співмірність творчих особистостей і художньої спадщини», 2008). Підґрунтям для подальших досліджень вважаємо розробку нею питання національної ідентичності А. Тарковського, констатацію духовного тяжіння письменника до українського культурного ареалу. Цікавою є також вказівка авторки на зв'язок поетичної творчості митця з екзистенціалістсько-філософською візією світу, а також на орієнтованість авторського світосприйняття на скovorодинські традиції й духовні традиції Сходу, що дає підстави провести паралель із В. Стусом. Постать Григорія Сковороди є своєрідною точкою перетину творчості В. Стуса та А. Тарковського. В обох митців наявні поезії, присвячені особистості та ідеям великого філософа (наприклад, «Дума Сковороди» у В. Стуса та «Григорій Сковорода» в А. Тарковського). Відлуння скovorодинських ідей у творчому доробку й життєвих орієнтирах вважаємо об'єднуючим фактором, типологічним збігом. Вони оприявнюються на світоглядному рівні та є органічною і суттєвою частиною картини світу митців.

Здійснений нами аналіз літературознавчих студій засвідчує культуроцентричне спрямування світогляду, а відповідно і творчості, яка є однією з основних точок дотику, площиною зіставлення, що дає підстави для порівняння творчих постатей В. Стуса та А. Тарковського, їхніх поетичних доробків. Увиразнюються світоглядні паралелі між митцями: творчість А. Тарковського зорієнтована на традиції Срібного віку, і хоч питання творчих та життєвих орієнтирів В. Стуса ще потребує ґрунтовних подальших досліджень, науковцями виявлено вплив на митця творчості низки поетів Срібного віку, зокрема О. Мандельштама, М. Заболоцького й особливо М. Цвєтаєвої. В. Стуса вражала і приваблювала сила особистості та творчого дару поетки. Це пояснюється близькістю такої життєвої позиції у душі філософії стоїцизму й самому поету.

Ключового значення для розуміння специфіки світогляду та лірики В. Стуса набуває його захоплення М. Зеровим, представником одного з найяскравіших феноменів української літератури ХХ ст. – неокласицизму. Зокрема, К. Москалець стверджує, що В. Стус відчував себе «безпосереднім спадкоємцем розстріляного професора». А. Тарковський наслідував акмеїстичну традицію А. Ахматової, що дає нагоду виокремити тугу за світовою культурою обох поетів як ще один типологічний збіг у їх світогляді та творчій індивідуальності.

Отже, порівняльні дослідження лірики В. Стуса й А. Тарковського не проводились, але аналіз корпусу художніх текстів і наявні літературознавчі джерела дають змогу говорити про співмірність творчих особистостей митців і перспективність такого вивчення. Аналіз специфіки інтерпретації міфологем першостихій у картині світу лірики В. Стуса й А. Тарковського ґрунтується на типологічному зіставленні.

У другому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження»** проаналізовано й систематизовано теоретико-методологічну базу дослідження, а саме: досліджено специфіку порівняльно-типологічного підходу; осмислено та диференційовано такі поняття, як «картина світу», «модель світу» та «образ світу»; окреслено поняття «міфопоетична картина світу»; з'ясовано специфіку побутування та рецепції першостихій у картині світу слов'ян.

У підрозділі 2.1. *«Типологічний підхід у контексті компаративних дискусій кінця XX – початку XXI ст.»* відтворено ключові позиції порівняльно-типологічного підходу як сучасного методу компаративістики. Порівняльно-типологічний підхід вивчає специфіку та вектори руху в певних часових і просторових межах національних літератур у полі літературного процесу, в основі яких виокремлюються спільні вектори. Він дає змогу визначити не лише спільні риси, а й відмінні, що на сучасному етапі розкриває найширші перспективи для компаративних досліджень, які сприятимуть формуванню та осмисленню міжкультурних взаємодій і синтетичного, цілісного образу літератури. Зіставлення увиразнюють масштаб обраних художніх інонаціональних явищ, окреслюють їхню цінність і значення в контексті світового літературного процесу, проте не потребують наявності встановлених генетичних зв'язків чи контактів між творчістю митців.

Враховуючи думки цілої плеяди зарубіжних учених (А. Балакян, К. Дюмульє, Е. Касперського, Ф. Лавоки, Г. Ремака, П. Свіггера, Д. Фоккеми та ін.) про сучасний стан розвитку компаративної науки та окреслені ними вектори її розвитку у XXI ст., спираємося на критерії для типологічних студій, окреслені Е. Касперським: 1) порівняння має опиратися в першу чергу на природу речей, а не на імпресію дослідника; 2) необхідне чітке окреслення спільної площини, на якій відбувається зіставлення літературних явищ (творів); 3) дотримання критерію порівняння, тобто загального принципу, що визначає добір характеристик, які зіставляються (порівняння явищ лише у рамках обраних властивостей); 4) окреслення пізнавальних цілей, які постають перед компаративним дослідженням.

Важливим для нашого дослідження також є теоретичний доробок Д. Дюришина, який неодноразово наголошував на тому, що порівняльне вивчення взагалі є дослідженням специфічних та загальних закономірностей літературного процесу. Беззаперечною видається необхідність залучення до роботи наукових студій вітчизняних учених В. Будного, М. Ільницького та Д. Наливайка, які

заклали фундамент для розвитку компаративістики як самостійної дисципліни на українських теренах, підкреслюючи важливість розвитку різних її шкіл, напрямків і рівнів. Зокрема, спираємося в роботі на розроблену Д. Наливайком структуру типологічних рівнів. Актуальним для нашого дослідження стає саме тематологічний рівень, оскільки предметом є міфологеми першостихій у поетичних творах авторів, які репрезентують дві слов'янські літератури.

У підрозділі 2.2. *«Картина світу як літературознавча категорія»* окреслено ключові положення наукових студій, присвячених дефініції «картина світу», серед яких праці Є. Варакіної, Н. Жукової, Р. Мусат, І. Остапенко, І. Стребкової. Розглянуто поняття «картина світу», «образ світу» та «модель світу». На думку В. Топорова, міфопоетична модель світу – це скорочене та спрощене відображення всієї суми уявлень про світ у середині певної традиції, що взяті у їх системному та операційному аспектах. А картина світу в українському літературознавстві тлумачиться як сукупність вірувань, уявлень, знань людини про світ та їх інтерпретації. Модель світу є своєрідним «каркасом», схемою, у відповідності до якої картина світу і формується. У філософському аспекті картина світу визначається уявленнями про співвідношення гармонії і дисгармонії, порядку і хаосу в Універсумі. Образ світу знаходить своє втілення у картині світу як система когнітивних репрезентацій. Концептуальною для нашої роботи виступає теза Є. Варакіної про розуміння «ідеальної» картини світу – розкриті через гайдеггерівські категорії – як предстояння людини перед сущим, перед Універсумом у світлі вічності, осмислення буття (свого та світу) в максимально універсальних категоріях.

Акцентовано увагу на тому, що дослідження міфопоетичної картини світу має на меті встановити й пояснити взаємозв'язки її елементів – міфологем, оприятити власний смисл явищ дійсності, уведених автором у текст ліричного твору. Під поняттям «міфологема» розуміємо чітку наявність у літературному творі міфологічної сюжетної схеми, мотиву або образу. У процесі духовної та творчої діяльності поет як носій індивідуально-авторської картини світу освоює міфопоетичну картину світу, привносить у неї нові смисли й варіанти інтерпретацій.

Враховуючи, що поняття не концептуалізовано, вважаємо за необхідне окреслити його визначення: міфопоетична картина світу – це множина уявлень про Універсум та людину в ньому, відображена у тексті на рівні міфологічних сюжетів, мотивів чи образів, що є результатом міфологізації дійсності в художній свідомості автора. В основі міфопоетичної картини світу окремого автора лежать індивідуальні смисли та уявлення, що водночас укорінені в надбаннях і уявленнях світової міфологічної традиції. Площина значення міфопоетичної картини світу знаходиться в усьому об'ємі концептуальної інформації про світ, багаторівневості її відображення, що оприятнюється її зв'язками з діяльністю підсвідомого, яке бере активну участь у процесах творчості.

У підрозділі 2.3. «*Образи першостихій у слов'янській картині світу*» звертається увага на міфічні властивості, якими наділяла першостихії слов'янська міфологічна традиція, сакралізувала їх, що наклало відбиток на репрезентацію цих міфологем у творах авторів ХХ ст. Домінантною рисою прадавнього сприйняття вогню, води, землі й повітря є амбівалентність, що проявлялася в залежності від міфологічного контексту. Стихії наділялися очисною силою, за їх посередництва здійснювався зв'язок між світом живих і світом мертвих. Зазначено, що історично першостихії відігравали у міфологічних віруваннях давніх слов'ян одну з ключових ролей як у період язичництва, так і після прийняття християнства, після чого відбулась трансформація семантичних векторів їх сприйняття, однак не деміфологізація. Таким чином, оприявнюється значення образів води, вогню, землі й повітря як першоелементів буття, що тісно пов'язуються у колективному несвідомому з такими онтологічними категоріями, як життя, смерть, вічність, буття, Універсум та ін., що визначають специфічні риси міфопоетичної картини світу В. Стуса й А. Тарковського як представників слов'янських літератур.

У третьому розділі «**Міфологеми першостихій у міфопоетичній картині світу лірики В. Стуса й А. Тарковського**» системно розглядаються особливості художньої реалізації міфологем першостихій у мотивній структурі картин світу лірики В. Стуса й А. Тарковського, специфіка їх взаємодії. Першостихії розкриваються як глобальні, загальні категорії свідомості та світовідчуття. Вони є субстанціональними первнями життя у міфологічній свідомості, базовими константами міфопоетичної картини світу. Вказується, що за законами міфопоетики вони структурують простір за двома осями: горизонтальною – стихії води і вогню та вертикальною – стихії неба і землі. Саме на опозиційних відношеннях між семантикою міфологем повітря і землі утворюється опозиція «небесне» («сакральне») – «земне» («профанне»), що є однією з ключових для міфосвіту В. Стуса й А. Тарковського. Особливу увагу приділено образу поета, який належить обом полюсам, що актуалізує його як медіатора між двома світами – сакральним і профаним.

У підрозділі 3.1. «*Міфологема води у мотивній структурі поезії В. Стуса й А. Тарковського*» проаналізовано оригінальні репрезентації міфологеми води у творчості обох поетів. Доведено, що міфосемантика водної стихії у ліриці В. Стуса й А. Тарковського знаходить найяскравіше втілення в образах рухомих, земних, жіночих, неприборканих та глибоких вод. Семантичне поле міфологеми води в ліриці В. Стуса та А. Тарковського розширюють своєю семантикою образи річки, джерела, ставу, моря (океану), криниці, дощу, снігу, криги, сльози, роси. Характерне використання цих образів у сильних позиціях тексту – назвах поезій («*Под сердцем травы тяжелеют росинки*», «*Ардон*» А. Тарковського та «*І джерело, напругле і круте...*», «*Я там сидів, де трьох річок вода...*» В. Стуса). Висока частотність звертання до цих образів, а також оприявнення їх у просторі оніричних візій свідчить про особливе місце водної символіки в аксіології митців.

З-поміж образних іпостасей важлива роль належить морю, що дає змогу виокремити його як окрему міфологему. Саме море в творчості обох митців найчастіше пов'язується з оніричним простором, де набуває амбівалентної конотації (наприклад, «Наснився син і море, і лагуни» у В. Стуса та «Мне снится какое-то море...» в А. Тарковського). Структуру міфологеми води на мотивному рівні у міфопоетичній картині світу обох митців окреслено через такі домінуючі мотиви, як: вода-творчість, вода-час, вода-перешкода, вода-життя, вода-смерть та вода-очищення.

У ліриці поетів амбівалентна міфологема води набуває численних конотацій і варіацій, відзначається поділ води на «живу» (рухома вода, наділена цілющими властивостями) і «мертву» (стояча вода, крига), небесну (дощ, сніг) і земну (річка, став, море). Архетипічність цієї міфологеми, численні інтерпретації її у фольклорних текстах дають змогу авторам, використовуючи значення традиційного стрижневого символічного поля, розширити його індивідуально-авторською інтерпретацією в контексті власної художньо-філософської концепції буття. Найчастотнішою є репрезентація образів водної стихії у поезіях із виразними філософськими мотивами. У зв'язку з міфологемою води характерною рисою для обох митців є також оприявлення широкого спектру проявів субмотивів кохання. Досліджено також семантику й поетику образних репрезентацій міфологеми води, які є результатом синтезу декількох стихій – туману, снігу та льоду. Вони можуть візуалізуватися як перешкода, пов'язуватися зі слабкістю, тлінням, безсиллям та занімінням, тобто належати полюсу танатологічного. Проте набуваючи вітаїстичного забарвлення, корелюють зі сферою інтимного.

Підрозділ 3.2. «Міфологема землі у мотивній структурі лірики В. Стуса й А. Тарковського» розкриває особливості її художнього втілення у структурно-семантичному і поетикальному аспектах. Земля як один із першоелементів, що пов'язується з початком буття, має надзвичайно важливе значення в авторській міфопоетичній картині світу. У художніх текстах вона оприявнюється здебільшого через широкий спектр природних топосів, які можуть розгортатися як у горизонтальній проекції, так і у вертикальній. Проте за міфологічними уявленнями земля виступає також елементом, що організовує простір, надає йому структурованості, впорядковує його. Міфопоетична образність, пов'язана із земною стихією, репрезентована у ліриці обох поетів у різноманітних інваріантах і варіаціях, серед яких можна виокремити власне стихійні образи (наприклад, землі, поля) та образи, семантика яких знаходиться у полі міфологеми землі, оскільки поєднується з нею тісними взаємозв'язками (наприклад, образи дому, дерева та ін.). Доречно говорити про наявність у ліричних текстах А. Тарковського та В. Стуса таких образів, які акумулюють у собі міфосемантику земної стихії: земля, степ, ліс, сад, гори, скелі, провалля, каміння, могила, стежки, дороги (шлях), дім, а також флористичні образи (серед яких особливим символічним наповненням відзначаються образи дерев та трави). Незважаючи на низку відмінностей їхніх

репрезентацій у творчих доробках митців (зокрема, значно більшої ваги набуває образ рідного краю й етнообразів у ліриці В. Стуса, характерним є міфопоетичне сприйняття рідної землі як центру світу, а рідної оселі – як осердя, осі Всесвіту), ця міфологема виступає однією з основних, відзначаючись розгалуженою системою міфосемантичних варіацій, укорінених у площині переосмислених ними слов'янських вірувань, пов'язаних із символікою вагітності, народження, дозрівання, зрілості, плодоношення та розкладу. Відзначено, що загальною рисою міфопоетики лірики обох митців є персоніфікація землі, що актуалізує та посилює зв'язок із дохристиянськими міфологічними уявленнями слов'янських племен (наприклад, численними є метафори антропоморфності землі: *«сморищенной коже горы»*, *«ребра обветренных скал»*, *«кожу бугорчатую земли бульдозерами до костей сдирали»* в ліриці А. Тарковського; *«м'язи рідної землі»*, *«двожилава земля»*, *«дыхает земля»* та ін. у ліриці В. Стуса).

Текстуально доведено, що домінантними у ліриці обох митців виступають саме онтологічний модус художнього втілення міфологеми землі, який представлено бінарною опозицією *«життя (народження)»* – *«смерть»*, та модус творчості, оприявлені на мотивному рівні. Земля постає началом та кінцем, альфою й омегою в авторській картині світу В. Стуса й А. Тарковського, а також невичерпним джерелом творчого натхнення. Для ліричного суб'єкта їхньої поезії вона одночасно актуалізується у двох іпостасях – і як колиска, і як могила (наприклад, у А. Тарковського *«Святой колыбелью была мне / Земля похорон и потерь»*). Земля (грунт) акумулює одночасно декілька семантичних площин: 1) це прояв хтонічної сили, наділеної первісною міццю, однієї з основних субстанцій, основи Всесвіту; 2) це та ланка, яка мала би зберігати зв'язок часів та поколінь і яка водночас має тісний зв'язок із танатологічним.

У підрозділі 3.3. *«Міфологема вогню у художніх світах поетів»* деталізовано розглядається семантика і поетика вогню. Досліджено, що елементи вогняної стихії у поетичних текстах митців реалізуються в різних іпостасях: образи полум'я, пожежі, свічі, сірника, попелу, стовпу вогню, диму (образ, що знаходиться на межі семантики стихій вогню та повітря) та ін. У міфосемантиці вогняної стихії відзначається ключова роль мотивів творчості (вогню-творчості, вогняного слова) та субмотивів онтологічного мотивного комплексу, серед яких субмотиви вогню-життя (життя-горіння), вогню-смерті, вогню-руйнації, вогню-випробування, вогню-покари, вогню почуттів, долі (фатуму), надії та віри, притулку, ініціації, свободи. Аксіологічною константою міфопоетичної картини світу поетів є семантика міфологеми вогню, оприявлена в контексті мотивного комплексу творчості, що підтверджено текстуальними прикладами. Зокрема, слова для поета виступають особливою субстанцією, здатною горіти та випромінювати світло (*«горящее слово пророка»*, *«кладка слов, скрепленных их собственным светом»* у ліриці А. Тарковського та *«фосфоричні літери»* у поезії В. Стуса), що ресемантизує мотив вогню-творчості як один із домінантних у мотивній структурі

першостихій у творах митців. Відзначено, що саме в образних і мотивних репрезентаціях міфологеми вогню проявляється пасіонарність, притаманна В. Стусові, що є його індивідуальною рисою.

Диференційовано актуалізуються образні репрезентації небесного, земного й пекельного вогню, притаманні уявленням та віруванням слов'янської міфологічної традиції.

Серед образів «земного» вогню у ліриці В. Стуса й А. Тарковського виокремлюється категорія «упокореного» вогню – образ домашнього вогнища, що відзначається специфікою семантичного наповнення. Артикулюються як субмотиви пустки та занепаду (більш частотні для лірики В. Стуса), так і мотив творчості й субмотив притулку. Однією з ключових типологічних паралелей визначено субмотив життя-горіння як для В. Стуса («...Як вибухнути, щоб горіть?...»), так і для А. Тарковського («...А я горел, я жил и пел...»), жити – означає горіти.

Окрему категорію у ліриці В. Стуса репрезентують образи підземного вогню – пекельного. На відміну від міфосвіту А. Тарковського, у міфопоетичній картині світу В. Стуса ця категорія вогняної образності представлена досить широко та корелює з низкою субмотивів, зокрема з субмотивами випробувань, руйнування (а ширше – смерті). Осібну категорію у ліриці митців також становить низка вогняних образів, семантика яких позначає стани і процеси психічного життя людини.

У підрозділі 3.4. «Міфологема повітря в ліриці В. Стуса й А. Тарковського» розглянуто специфіку міфосемантики образів повітря та їх роль у формуванні авторської картини світу, зокрема: образи неба, вітру, польоту, птахів і міфічних істот, наділених здатністю літати. Через образність повітряної стихії авторами ресемантизуються домінантні мотиви творчості й категорія онтологічних субмотивів, серед яких особливого значення набувають субмотиви життя, смерті, душі, часу, польоту, переходу, трансформації, сходження, втечі, очищення, покари та ін. За своєю природою міфосемантика цієї стихії у ліриці митців оприявнюється здебільшого через нерозривний зв'язок із міфологемами інших першостихій – землі та вогню. Виокремлено спільні мотивні комплекси та відмінні риси інтерпретації міфологеми повітря. Так, розгортання субмотиву польоту, що артикулює також субмотиви свободи і звільнення, є специфічною рисою розгортання семантики міфологеми повітря у ліриці В. Стуса. Для його ліричного героя політ стає різновидом ментальної подорожі, яку доцільно розглядати у ключі прагнення до справжньої свободи особистості, а не втечі. Досить частотним для лірики митців є субмотив духовного сходження – прагнення висоти як ціннісного орієнтиру внутрішнього духовного простору. Відзначається, що до міфологеми повітря обидва поети звертаються рідше, ніж до трьох інших першостихій. Прикметною рисою репрезентації міфологеми повітря у ліриці В. Стуса стає своєрідна індивідуально-авторська міфопоетична інверсивність у

картині світу: небо, що традиційно знаходиться у полюсі сакрального, може бути артикульовано митцем також в іншій семантичній тональності та наближатися до полюсу інфернального.

У **«Висновках»** узагальнено результати дисертаційного дослідження.

Багатоаспектний аналіз літературознавчих та мемуарних праць, присвячених художнім світам В. Стуса й А. Тарковського, дав підстави твердити, що між ними є значно більше спільного, ніж досі прийнято вважати. Нами виокремлено такі точки перетину:

1) *світоглядні*: схожа філософська парадигма: для світогляду і лірики обох авторів близькими є ідеї екзистенціалізму, стоїцизму, «автентичного буття», відзначається вплив філософії Г. Сковороди, що обумовило загальні риси картини світу; спільний часовий період, а отже, і літературний контекст, у якому творили митці, що також зумовило їх спільні риси. Обидва автори, за спогадами сучасників, були яскравими поетами-інтелектуалами, що позначилося на високому рівні їхньої лірики, яку можна означити як елітарну та інтелектуальну;

2) *міфопоетичні*: типологічна схожість у художній організації авторського світу, структурованому на рівні міфопоетики подібними бінарними опозиціями; тематологічний рівень зіставлення – предметом дослідження є міфологеми чотирьох першостихій, яскраво репрезентовані у ліриці обох митців; міфопоетична площина зіставлення – вивчення міфосемантики першостихій у контексті авторської міфопоетичної картини світу, базові категорії якої беруть початок зі спільнослов'янської та світової міфологічних традицій;

3) *поетологічні*: спільні риси поетики (на рівнях мотивів, образів і тропіки); культуроцентризм: і В. Стус, і А. Тарковський були обізнані з кращими зразками світової літератури і культури та орієнтувалися на них у своїй творчості, а також у перекладацькій діяльності; ескапізм і несприйняття соцреалістичного літературного канону.

Здійснений на типологічному рівні аналіз мотивних структур міфологем першостихій дав змогу реконструювати особливості авторського світобачення, у якому втілено культурно-історичну та індивідуально-авторську специфіку лірики В. Стуса й А. Тарковського. Нами виявлено, що міфологеми першостихій артикують цілий спектр міфопоетичних смислів, відзначаючись різноплановими семантичними векторами. Декодовано їхню міфосемантику, що є ключем до розкриття закономірностей світоглядів авторів, їхніх поглядів на картину світу.

Зафіксовано, що історично слов'янська міфологічна традиція наділяла першостихії магичними властивостями, сакралізувала їх, що наклало відбиток на моделі репрезентації цих міфологем у творах авторів ХХ ст. і сучасності. Домінантною рисою прадавнього сприйняття вогню, води, землі й повітря є амбівалентність, що проявлялась у залежності від міфологічного контексту. У колективному несвідомому образи першостихій перебувають у тісному

взаємозв'язку із найважливішими для людини онтологічними категоріями (смерті, життя, вічності, часу, буття та ін.). У літературних творах цей взаємозв'язок може оприявнюватися на мотивному рівні. Ці кореляції є інструментами структурування міфопоетичного простору в ліричному тексті, репрезентантами специфіки авторського світосприйняття, основними структурними елементами авторської міфопоетичної картини світу лірики. У картинах світу, створених В. Стусом і А. Тарковським, міфологеми першостихій зберігають стрижневу семантику і специфічні риси, приписувані міфологічною слов'янською традицією, є укоріненими в ній, однак відзначаються й індивідуально-авторською семантикою, оскільки актуалізовані крізь призму особистісного світовідчуття, власне філософського бачення буття.

Таким чином, під час вивчення теоретичних студій визначено, що комплекс міфологем формує основу міфопоетичної картини світу в художньому творі, відображаючи погляди автора на Універсум і буття згідно з уявленнями міфологічної традиції, у контексті якої відбувалося його становлення, а також індивідуальними творчими інтерпретаціями. Основна її функція – пояснення і встановлення взаємозв'язків, оприявнення власного смислу явищ дійсності, а не тільки віддзеркалення. Визначено, що в основі структури міфопоетичної картини світу перебувають індивідуальні смисли й уявлення, яким водночас притаманні колективні риси окремого етносу (що характерно і для загальної картини світу), але також вона базується і на уявленнях і надбаннях світової міфологічної традиції, що значно розширює сферу контекстів й інтерпретацій. Тому вона за своєю суттю є складним конструктом, розкрити зміст якого можна лише орієнтуючись одночасно і на категорію національного, і на особливості індивідуально-авторського світобачення, і на надбання світової міфологічної традиції. Адже як носій індивідуально-авторської картини світу поет у процесі накопичення досвіду й духовної діяльності освоює загальну міфопоетичну картину світу та привносить у неї нові смисли й інтерпретації.

Аналіз засвідчив, що у творчості В. Стуса й А. Тарковського міфологеми першостихій актуалізуються як базові константи міфопоетичної картини світу. Згідно з міфопоетичним каноном вони структурують простір міфосвіту лірики за вертикальною (стихії землі та неба) і горизонтальною (стихії вогню та води) осями. У художніх текстах вони оприявнюються у різноманітних образних іпостасях, з-поміж яких більш чисельними є образні репрезентації міфологем води, вогню та землі, а найменш чисельними – репрезентації міфологем повітря.

Порівняння дало підстави стверджувати, що мотивна структура міфологем першостихій у ліриці В. Стуса й А. Тарковського складна та багаторівнева. Мотиви взаємодіють між собою, створюючи систему, в якій кожен зі складових елементів дорівнює цілому. Домінантні мотиви містять у своїй структурі низку субмотивів. Відзначено також амбівалентність художньої реалізації та розгалуження векторів семантики, ключові з яких пов'язані з категоріями буття.

Виявлено й детально розглянуто два домінантні мотивні комплекси в ліриці митців, реалізаціями яких є міфологеми першостихій: комплекс мотивів творчості й комплекс онтологічних мотивів.

Перший мотивний комплекс структурується за ієрархічним принципом, у якому інваріантом є власне мотив творчості, а розгалужена структура субмотивів включає субмотиви обраності поета, служіння, вогняного слова тощо. Смисловий центр другого мотивного комплексу утворено субмотивами життя і смерті, через які реалізується ключова бінарна міфопоетична опозиція «життя» – «смерть», а на периферії – субмотиви свободи, випробування (ініціації), долі (фатуму), часу, посередництва, покари тощо. Цей мотивний комплекс організовано за лінійним принципом.

Пов'язані міфологеми всіх першостихій також і з профетичними мотивами та мотивами кохання. Вони є образними засобами для художньої передачі душевних переживань та інтимних почуттів ліричних героїв. Характерною є амбівалентність прояву мотивів кохання у мотивних структурах міфологеми води: через акватичну образність реалізуються переважно субмотиви нещасливого, втраченого або нерозділеного кохання. Типологічний збіг проявляється також у стійкій кореляції профетичних мотивів із домінантним комплексом мотиву творчості, що зазвичай підвищує рівень експресивності поезії та оприявнюється через образ поета, наділеного даром віщування.

Міфологеми першостихій у ліриці митців ресемантизуються як взаємопов'язані частини авторського Космосу, між якими можуть встановлюватися різні типи відношень – взаємонакладання, взаємопідсилення, опозиційні. Вони не функціонують ізольовано, у текстах поезій можуть перебувати також у різноманітних ієрархічних позиціях, займаючи або домінантну, або рівноцінну семантичну позицію. Характерним є також оприявнення у тексті однієї поезії всіх чотирьох стихійних міфологем, що уможливорює багатопланове й панорамне сприйняття авторської міфопоетичної картини світу в усій різноманітності її елементів.

Проведений аналіз чітко окреслив низку типологічних збігів у міфологізмі лірики митців, однак оприявнив і відмінності. Незважаючи на загальну подібність мотивних комплексів, вони не є ідентичними. Міфологеми першостихій є універсальними загальнокультурними кодами, однак у ліриці В. Стуса й А. Тарковського їхня міфосемантика відзначається як індивідуально-авторськими особливостями поетики, так і етно-національними. Домінантними у мотивній структурі міфологем першостихій є комплекси мотивів творчості й онтологічних мотивів, що актуалізує ці категорії як аксіологічні константи глибоко філософського світовідчуття поетів В. Стуса й А. Тарковського, що становлять специфіку їх своєрідного поетичного таланту та дали змогу створити особливі міфопоетичні картини світу.

Основні результати дослідження викладені в публікаціях:

1. Коротеева В. Міфологема води в ліриці А.Тарковського та В.Стуса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. Одеса, 2015. № 18. Том 1. С. 92–96.
2. Коротеева В. Типологічний підхід у світлі компаративних дискусій кінця XX – початку XXI ст. *Південний архів. Філологічні науки* : зб. наук. праць. Херсон, 2017. Вип. LXIX. С. 147–153.
3. Коротеева В. Міфологема долі у ліриці А.Тарковського та В. Стуса. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)* : зб. наук. праць. Миколаїв, 2016. № 1 (17). С. 129–135.
4. Коротеева В. Образні репрезентації міфологеми землі у ліриці Арсенія Тарковського та Василя Стуса. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський, 2017. Вип. 45. С. 114–119.
5. Коротеева В. Міфопоетична картина світу як літературознавча категорія. *Південний архів. Філологічні науки* : зб. наук. праць. Херсон, 2018. Вип. LXXV. С. 92–98.
6. Коротеева В. Міфологема моря в ліриці В. Стуса та А. Тарковського. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2018. VI (48). Issue 161. P. 39–43
7. Коротеева В. Семантика та поетика мотивної структури міфологеми повітря в ліриці В. Стуса та А. Тарковського. *Південний архів. Філологічні науки*: зб. наук. праць. Херсон, 2019. Вип. LXXVII. С. 52–57.

Додаткові публікації:

8. Коротеева В. Темпоральний аспект міфологеми води у ліриці А.Тарковського та В.Стуса. *«Над берегами вічної ріки»: темпоральний вимір літератури* : матеріали Міжнар. наук. конф. (24–25 вересня 2015 р.). Бердянськ, 2015. С. 79–81.
9. Коротеева В. Міфопоетика лірики В. Стуса у науковій літературознавчій рецепції. *Поетика художнього тексту* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Херсон, 20 травня 2016 року). Херсон, 2016. С. 37–39.
10. Коротеева В. Міфосемантичне поле образу землі в ліриці Арсенія Тарковського та Василя Стуса. *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ* : наук. зб. VIII Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. з україністики. Мюнхен, 2018. Вип. 2017. С. 230–239.

АНОТАЦІЯ

Коротєєва В. В. Міфологеми першостихій у поезії В. Стуса та А. Тарковського: типологічний аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2019.

У дисертації вперше систематизовано й узагальнено на типологічному рівні домінантні репрезентації мотивних структур міфологем першостихій у картині світу лірики В. Стуса та А. Тарковського як цілісної художньої міфопоетичної системи. Окреслено схоже та індивідуальне в інтерпретації аксіологічних констант міфопоетичної картини світу митців, якими виступають міфологеми першостихій. Розширено розуміння творчості поетів шляхом компаративного зіставлення, що дозволить переосмислити її у контексті літературного процесу другої половини ХХ ст. Доведено, що міфологеми першостихій у картинах світу, створених В. Стусом і А. Тарковським, зберігають стрижневу семантику та специфічні риси, приписувані міфологічною слов'янською традицією, є укоріненими в ній, однак відзначаються й індивідуально-авторською семантикою, оскільки репрезентовані крізь призму особистісного світовідчуття людини ХХ ст., власне філософське бачення буття. У роботі досліджено специфіку реалізації, суголосність і відмінність домінантних мотивних структур міфологем першостихій.

Ключові слова: вогонь, вода, земля, міфологема, першостихії, повітря, картина світу, типологічний метод, порівняльно-типологічний підхід.

АННОТАЦИЯ

Коротеева В. В. Мифологеми первостихий в поэзии В. Стуса и А. Тарковского: типологический аспект. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2019.

В диссертации впервые проанализированы и систематизированы на типологическом уровне доминантные репрезентации мотивных структур мифологем первостихий в картине мира лирики В. Стуса и А. Тарковского как целостной художественной мифопоэтической системы.

Очерчено типичное и индивидуальное в интерпретации аксиологических констант мифопоэтической картины мира авторов, которыми являются мифологеми первостихий. Расширено понимание творчества поэтов. Компаративное сопоставление позволило переосмыслить его в контексте

литературного процесса второй половины XX в. Указано, что мифологемы первостихий в картинах мира, созданных В. Стусом и А. Тарковским, сохраняют осевую семантику и специфические черты, приписываемые мифологической славянской традицией, но также отличаются семантикой индивидуально-авторской, поскольку репрезентованы сквозь призму личностного мироощущения человека XX в., собственное философское видение бытия. В работе исследовано специфику реализации, созвучность и отличия доминантных мотивных структур мифологем первостихий.

Ключевые слова: огонь, вода, земля, мифологема, первостихии, воздух, картина мира, типологический метод, сравнительно-типологический подход.

SUMMARY

Korotieieva V.V. Mythologems of primordial elements in the poetry of V. Stus and A. Tarkovsky: typological aspect. – Manuscript.

A thesis submitted for the Degree of Candidate of Philological Sciences. Specialty 10.01.05 – Comparative Literary Studies. – Berdyansk State Pedagogical University, Ministry of Science and Education of Ukraine. – Berdyansk, 2019.

In the thesis for the first time, the dominant representations of the motif structures of the mythologems of primordial elements in A. Tarkovsky's and V. Stus' picture of the world as a holistic artistic mythopoetical system have been entirely analysed, systematized and generalized at the typological level by means of their comparison. The typical and individual interpretations of the axiological constants of the authors' mythopoetical picture of the world, which are the mythologems of primordial elements, have been also outlined. The understanding of the poets' works has been spread by means of comparative analysis. It allows rethinking them in the context of the literary process of the second half of the 20th century.

The literary-critical and scientific studios devoted to the reception of the mythology of V. Stus' and A. Tarkovsky's poetry have been considered and analyzed. The key thesis of the comparative research have been outlined. Theoretical and methodological concepts, in particular the mythopoetical picture of the world and the comparative-typological approach, have been investigated and systematized. Particular attention is paid to the comparative-typological approach as a method that allows to define not only common features, but also the distinctive ones. It does not require the existence of established genetic links or contacts between authors' works.

The attention is focused on the fact that the basis of the structure of the mythopoetical picture of the world is individual meanings and ideas, which are characterized by the collective features of a particular ethnic group (which is also characteristic of the general picture of the world). It is also based on the representations and achievements of the world mythological tradition, which greatly expands the scope of contexts and interpretations.

The main mythopoetical oppositions, which underlie the mythology of many philosophical poems of V. Stus and A. Tarkovsky, have been outlined. The central story-creating opposition, which groups all the images, is the confrontation of emotional reactions, the “choice of heart” of the lyrical character and his analytical assessment of life. It is noted that the oppositions, due to which the main problem is expressed and the motif complex is realized, bear natural-philosophical character. Among them the key ones are: man and nature, harmony and chaos, life and death, personality and general law of being. It has been determined that the mythologems of primordial elements play one of the main roles in the realization of these oppositions in the context of similarities and differences between poetical texts representing national models of the world.

Detailed analysis and comparison of the motif structure of the mythologems of primordial elements at the typological level allowed to reveal a significant number of similarities and to distinguish the individual author’s peculiarities of their poetics and worldviews, reproduced in the picture of the world of V. Stus’ and A. Tarkovsky’s lyrics.

In the thesis, the mythologems of primordial elements in the authors’ lyrics are considered as interrelated parts of the author’s space, between which different types of relationships can be established. It is indicated that they do not function in isolation. In lyrical texts they may also be in various hierarchical positions, occupying either a dominant or equivalent semantic position. It is noted that the existence of all four primordial mythologems in one text is also a characteristic feature, which makes it possible to observe a multi-layered and panoramic perception of the author’s mythopoetical picture of the world in the diversity of all its elements.

It is noted that the mythologems of primordial elements in the pictures of the world created by V. Stus and A. Tarkovsky, whose works are chronologically related to the second half of the 20th century, preserve the core semantics and the specific traits attributed to the mythological Slavic tradition. They are entrenched in it, but they also preserve individual author’s semantics, since they are represented through the prism of the perception of the person of the 20th century.

Thus, the motifs of creation and the ontological motif complex that actualizes these categories as axiological constants of philosophical attitude of V. Stus and A. Tarkovsky have been emphasized. In the first motif complex the sub-motifs of the poet’s selection, serving and “fire word” are brightly represented. In the category of ontological motifs, a complicated system of sub-motifs is distinguished. These sub-motifs are characterized by variability and variety of representations, as well as the interconnection of different levels. The main ontological sub-motifs are: life, death, freedom, trial (initiation), fate (doom), time, mediation, punishment.

Key words: archetypal image, fire, water, earth, mythologem, primordial elements, air, picture of the world, typological method, comparative-typological approach.

Підписано до друку 13.05.2019. Формат 60х90/16
Папір друкарський. Друк – оперативний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 23

Видавництво ТОВ «Борисфен-про»
м. Херсон, вул. Пилипа Орлика, 15
т/ф (0552)42-02-19, 26-29-73
с-mail: borisfen-pro@ukr.net
www. www.borisfen-pro.ks.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавництва, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №6343 від 08.08.2018 г.